

Univerzitet u Beogradu
FAKULTET BEZBEDNOSTI
ARHITEKTONSKI FAKULTET

Druga naučna konferencija
Beograd 2022

URBANA BEZBEDNOST I URBANI RAZVOJ

Zbornik radova

SADRŽAJ

Odbori konferencije

- 07 NAUČNI ODBOR
- 07 ORGANIZACIONI ODBOR
- 07 TEHNIČKI ODBOR

Uvodno predavanje

- 10 ARHITEKTURA I BEZBEDNOST U NEPREDVIDIVIM OKOLNOSTIMA GRADA 21. VEKA
_ Ana Nikezić

DEO.01 URBANIZACIJA BEZBEDNOSTI: SEKURITIZACIJA I/ILI MILITARIZACIJA URBANIH PROSTORA

- 24 FENOMEN RODNE NEBEZBEDNOSTI U JAVNIM URBANIM I VIRTUELNIM PROSTORIMA
_ Nataša Danilović Hristić _ Nebojša Stefanović _ Jasna Petrić
- 33 JAVNA OKUPLJANJA U URBANOM PROSTORU - ZAŠTITA I BEZBEDNOST MUZIČKIH MANIFESTACIJA
_ Jana Marković
- 42 ZAŠTITA EVROPSKE KRITIČNE INFRASTRUKTURE – NEMAČKA I FRANCUSKA
_ Tamara Pejić _ Jovana Dimitrijević Dinić
- 53 ILEGALNO UPRAVLJANJE OTPADOM KAO IZVOR URBANE (NE)BEZBEDNOSTI
_ Srđan T. Korać
- 63 UČENJE URBANE BEZBEDNOSTI U STUDIJU ZA URBANISTIČKO PROJEKTOVANJE: STUDENTSKI PROJEKTI ZA NOVO PRIOBALJE U GOLUPCU
_ Branislav Antonić _ Aleksandra Đukić _ Eva Vaništa Lazarević _ Jelena Marić
- 73 PROMENA U STEPENU URBANE BEZBEDNOSTI I FORMIRANJU ZAJEDNICA OD SOCIJALISTIČKOG DO POST-SOCIJALISTIČKOG VIŠEPORODIČNOG STANOVANJA U NOVOM SADU
_ Violeta Stefanović
- 84 ISPITIVANJE UTICAJA TIPOLOGIJE AMBASADA NA URBANU BEZBEDNOST JAVNIH GRADSKIH PROSTORA TOKIJA
_ Ivan Filipović _ Dragana Vasiljević Tomić
- 96 VATRENE ULICE: UTICAJ URBANOG RATOVANJA NA CIVILNO STANOVNIŠTVO
_ Vanja Rokvić
- 105 AKADEMSKA TEMATIZACIJA SEKURITIZACIJE U URBANOM PROSTORU
_ Milan Lipovac _ Slađana Đurić _ Ana Paraušić
- 114 ANALIZA BEZBEDNOSTI OTVORENIH JAVNIH PROSTORA DONJEG DORČOLA KORIŠĆENJEM SCORELINE OKVIRA
_ Milena Vukmirović _ Suzana Gavrilović
- 126 BEZBIJEDNOST REKREATIVACA U GRADSKOM PARKU U BRČKOM
_ Slobodan Bulatović

FENOMEN RODNE NEBEZBEDNOSTI U JAVNIM URBANIM I VIRTUELNIM PROSTORIMA

UDK 351.778.5-055.2

_ Nataša Danilović Hristić

viši naučni saradnik, doktor naukar; Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije - IAUS; natasadh@iaus.ac.rs

_ Nebojša Stefanović

viši naučni saradnik, doktor nauka; Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije - IAUS; nebojsa@iaus.ac.rs

_ Jasna Petrić

naučni savetnik, doktor nauka; Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije - IAUS; jasna@iaus.ac.rs

SAŽETAK

U informatičkom dobu kontekst i fenomen javnog urbanog prostora u kome se odvija svakodnevni život, dobio je svog paralelnog pandana u sajber prostoru. Virtuelni svet je ponudio nova mesta za susrete i druženja, rasterećena od ograničenja koja nameću prostor i vreme u realnom svetu, a obogaćena brojnim mogućnostima i pogodnostima. Međutim, aspekt nebezbednosti i ugroženosti pojedinih kategorija stanovnika, posebno ženskog dela populacije, preneo se iz jednog u drugi prostor, čak postao izraženiji. Veća sloboda, mogućnost anonimnosti ili skrivanja identiteta i zloupotreba poverenja imaju ozbiljne posledice koje se prenose iz jednog miljea u drugi. U radu se analiziraju karakteristike javnih urbanih prostora i virtuelne realnosti, a zatim povlače paralele između njih i načina njihovog korišćenja, fokusirajući se na aspekt bezbednosti i sigurnosti. Definisanjem i poređenjem vrsta nasilnih dela, počinilaca i posledica po žrtve, u ovom slučaju rodno određene, dolazi se do zaključaka o mogućim korelacijama između realnog i virtuelnog sveta. Cilj je predložiti odgovarajuće mere za obezbeđenje i zaštitu bezbednosti, ne kompromitujući privatnost i ličnu slobodu, ne sprovodeći nadzor i ne namećući isključivost.

KLJUČNE REČI *_ bezbednost, žensko stanovništvo, javni urbani prostor, virtuelni prostor*

1. UVOD

Javni prostor u gradu je najznačajniji i najveći resurs, njegov identitet, estetski doživljaj, mesto okupljanja i razmene. Njegov kvantitet, kvalitet i dostupnost je ključan za poimanje vrednosti ostalih sadržaja u okruženju. Bez njega nema grada, tj. grad ne može da funkcioniše. Identitet jednog grada se ogleda i ostvaruje u njegovom javnom prostoru i u odnosu pojedinaca, grupa i institucija prema njemu (Maguire et al. 2007). Građani ga ne samo koriste, već ga direktno ili indirektno kreiraju, odlučuju o njegovom karakteru, prilagođavaju svojim potrebama, kroz formalne i neformalne procedure (Danilović Hristić & Stefanović, 2013; Graovac, et al. 2017). Javni prostor je zajedničko dobro svih građana, obeležje svakog grada i svake kulture, dostupan svima i niko se ne može isključiti, to je prostor svih i za sve. U definisanju pojma "javnog" kao društvenog i moralnog pojma, Sennett (1994) se vraća do doba antičke Grčke, u kojoj je reč "sinoikismos" značila nastajanje i izgradnju. Ovo preplitanje različitih korisnika i potreba je potpuno isto i u današnjim gradovima. Razmatrajući fenomen urbane kulture, Zukin (2004) vidi javne gradske prostore kao primarno mesto za iskazivanje javne kulture, smatra da su važni za stvaranje okvira vizije društvenog života u gradu, utiska o ljudima koji žive na tom prostoru i njihovoj međusobnoj interakciji. Pozitivan i skladan odnos će biti onaj element koji će privući i druge, bilo da su to posetioci, turisti ili novi stanovnici koji se okupljaju oko tzv. "košnica". Više slobodnog vremena za građane, orijentisanost ka trgovini, kulturi, rekonstruktivni zahvati, potraga za identitetom i originalnošću i sl., sve to je dovelo do estetizacije javnog prostora i isticanja njegovog primarnog mesta, kao mesta susreta grada i građana (Dragičević Šešić & Šentevska, 2006).

2. NAČIN KORIŠĆENJA JAVNOG PROSTORA I UOČENE DEVIJACIJE

Prostor i njegova pojavna vrednost mogu značajno da utiču (podstiču ili obeshrabljuju) socijalne kontakte i emocionalne doživljaje korisnika. Kao prvo, uređeni i osvetljeni prostori u kojima ima korisnika, su destimulativni za antisocijalna ponašanja, vandalizam i delikvenciju. Kada su elementi prostora orijentisani jedni ka drugima, u položaju koji omogućava i podstiče socijalni kontakt (pogled ili razgovor) govorimo o „sociopetalnom” prostoru. Ako su korisnici prinuđeni da koriste prostor tako što su udaljeni jedni od drugih, sakriveni ili okrenuti leđima, onda je prostor izgubio svoju društvenu važnost i nazivamo ga „sociofugalnim” (El Fondo de la Vivienda, 1976). Prema Gehl (2006) postoje tri vrste aktivnosti u otvorenim javnim prostorima, čiji nivo učestalosti definiše kvalitet okruženja: 1) neophodne aktivnosti, kao što je odlazak u školu ili na posao, kupovina namirnica, čekanje autobusa i sl.; 2) opcione aktivnosti, koje zavise od želje, raspoloživog vremena i pogodnosti prostora, kao što su na primer šetnja, sedenje u parku ili bašti kafea, sunčanje na gradskoj plaži i sl. i 3) socijalne ili posledične aktivnosti, koje zavise od količine i kvaliteta prve dve kategorije, a koje podrazumevaju sve međusobne kontakte sa drugim ljudima u prostoru, bilo da ih poznajemo ili ne; ovi kontakti mogu biti aktivni (razgovor ili igra) ili pasivni (posmatranje i slušanje drugih ljudi). Dakle, javni prostori u savremenom gradu moraju da zadovolje sve pred njih postavljene izazove, od standarda pristupačnost do zahteva za raznovrsnost, toleratnost i bezbednost zajednice. U korišćenju javnog prostora moraju da postoje pravila, bonton, kako bi svima bilo podjednako prijatno da provode vreme u njemu, da ga koriste bez zadržke ili straha. Potreba da se u prostoru osećamo sigurno i zaštićeno je suštinska. Iz tog razloga postoje "pisana i nepisana" pravila kako se javni prostor, aktivno ili pasivno, "pravilno" koristi, bez uznemiravanja drugih jedinki, deleći prostor sa drugima i istovremeno zadržavajući svoju privatnost. Prostorne i društvene regulacije doprinose stvaranju toleranog i skladnog okruženja. Osećaj sigurnosti u nekom prostoru je individualan, ali postoje

kategorije stanovnika koji su ugroženije od drugih, pre svega deca, stari ali i žene. Rodna nebezbednost je posebno interesantna jer su žene radno aktivne, kreću se u javnom prostoru u različitim dobima dana (odlaze u školu, na posao, šetaju decu, idu u nabavku ili izlaze u provod). Osim stanovnika grada, meta mogu biti i posetioci tj. turisti, posebno u slučajevima džeparenja ili otimačine vrednih stvari, a pre svega jer su uočljivi, ne poznaju prostor u kome se kreću, a zahvaljujući impresijama i gužvi pažnja im je umanjena (Hristov et al. 2021). Kada naš um oceni da je neki prostor nesiguran, nebezbedan, uključuje se neka vrsta alarma, pa takav prostor izbegavamo, svesno ili nesvesno. Plaši nas njegova fizička osobina, ali još više, njegova ranjivost i podložnost da postane neodbranljiv, ispunjen osobama koje nam ne žele dobro. Ranjivi prostori su delovi grada ili naselja koji su zapušteni i nepregledni, u kojima se često dešavaju incidenti i koji ulivaju strah. Svojom izolovanosti, anonimnošću, prostornim rasporedom, ili neadekvatnim uređenjem daju šansu pojavi neželjenih efekata. Pojedini javni gradski prostori zahvaljujući vidljivim merama kontrole, nadzora i nadgledanja (patroliranje policije, privatnih obezbeđenja, organizacija građana, korišćenje sistema video nadzora - CCTV kamera, fizičkih prepreka, npr. rešetka na izlozima, nadletanja helikopterima itd.), gube opuštenost, komfor i slobodu i umesto da nam pruže osećaj sigurnosti, podsvesno nas upozoravaju da "nešto nije u redu" i da trebamo biti oprezniji.

3. SELIDBA JAVNOG PROSTORA U VIRTUELNO OKRUŽENJE

U toku je ekspanzija „prelaska“ nama poznatog i bliskog okružena u virtuelni svet, paralelni prostor susreta i razmene, bez nužnog fizičkog kontakta, a nedavni uslovi pandemije i izolacije značajno su ubrzali taj proces. Druženje isključivo preko računara, zatim rad i obrazovanje od kuće, ostajanje u svom sigurnom prostoru i odsustvo ljudi na javnim prostorima bili su "nova realnost" nametnuta brzo i bez preispitivanja, inspirisana pre svega strahom, na koju smo se, neko lakše, neko teže naviknjavali. Ostale su zabeležene avetinjske slike praznih ulica i trgova. Njihova funkcija razmene, komunikacije i susreta postala je suvišna. Strah od susreta i istovremena potreba da komuniciramo gurnula nas je nevoljno u svet virtuelnog. Društvene mreže, mesta na kojima razmenjujete svoje misli, slike iz života, brojne aplikacije i platforme za on-line sastanke su jednostavno "buknule". Savremena tehnologija direktno i indirektno oblikuje našu sadašnjost i budućnost formirajući paralelnu sliku okruženja u kome se provodi radno i slobodno vreme. U modernom svetu telekomunikacija i kompjuterske tehnologije uslovi i perspektive se menjaju, pojam javnog prostora dobija novi smisao, jer se u virtuelnom svetu interneta formiraju prostori za sretanje i druženje ljudi, daleko slobodniji i opušteniji nego u realnom svetu, ograničenom vremenom, prostorom kao i društvenim i moralnim kodeksima ponašanja (Stephen & Marvin 1996). U novom tehnološkom svetu vreme i prostor se sažimaju u trenutnu informaciju i prekoračuju se biološke granice čoveka zahvaljujući njegovim povezivanjem s kibernetičkim sistemom (Šuvaković, 2011). Mreže gradskih ulica i trgova sa mestima okupljanja zamenjuju se sa društvenim mrežama. Tako je sve češća slika da su ljudi i kada su prisutni u javnim prostorima, sedeći u bašti kafea, na klupi u parku, vozeći se u javnom prevozu ili šetajući „konektovani“ sa svojim mobilnim telefonom, a „diskonektovani“ iz realnog okruženja. Te veze, postaju sve jače, okupiraju našu pažnju mogućnošću da neograničeno komuniciramo, informišemo se, radimo, zabavljamo se, igramo se, pratimo život drugih ili izlažemo svoju intimu, nesvesni protoka vremena, ali i dešavanja oko nas. Čak je i javni prostor "opremljen" Wi-Fi-jem, "dostupan" i "umrežen" sa digitalnim. Pažnja je usmerena na ekran aparata, ali ne i na onoga ko sedi na klupi pored nas, ili se mimoilazi sa nama. Realno, zašto bi obraćali pažnju na svoju

okolinu i aktere u njoj, ako virtualni svet nudi više, zanimljiviji je ili dinamičniji. Slučajni prolaznici sa kojima delimo realni prostor takođe su zabavljeni svojim ekranima. Uostalom ni ranije nismo stupali sa njima u interakciju bez preke potrebe. Sada nam je pružena šansa da slobodno komuniciramo i sa ljudima koje ne poznajemo, u virtualnom svetu su granice i razdaljine izbrisane ili svedene na minimum, svi su manje ili više dostupni, svi mogu da kažu sve, dopru do bilo koga, stignu do druge strane sveta za delić sekunde. Pošto je sve to još uvek novo, civilizacijski gledano zanemarljivo u svom trajanju u odnosu na razvoj realnih javnih prostora, proces kreiranja pravila ponašanja, bon-tona, kao i shvatanja realnih ograničenja i opasnosti još uvek je u toku. Ono što je već sada sasvim sigurno je da civilizacija ide u ovom pravcu, te da će buduće generacije sasvim biti uvučene u virtualni svet, koji će donekle zameniti realan.

4. PARALELE U DOŽIVLJAVANJU REALNOG I VIRTUELNOG PROSTORA

Kostof (1999, 2001) ističe ritualni aspekt javnog prostora i naglašava da je ponašanje korisnika u javnom protoru drugačije od ponašanja u privatnim prostorima (na različit način, u zavisnosti od toga da li su privatni prostori intimni ili pripadaju nekom drugom, u njima se, rukovođeni kodeksima i pravilima, ponašamo manje ili više slobodno). Kakvo ponašanje je očekivano kada se u virtualnom svetu istovremeno prepliću javno i privatno, kada iz svog doma direktno pristupamo javnim događajima, debatama i druženjima, bez jasnog prelaska iz jedne u drugu sferu? Postavlja se pitanje kakva pravila ponašanja važe u tom svetu, gde se postavlja granica i da li je uopšte ima, kada je identitet upitan ili sakriven, a komunikacija

TABELA 1 _ Usporedni prikaz veza između osnovnih ljudskih potreba i okruženja u vidu javnih prostora i virtualnih prostora (izvor: Autori)

Realni prostori				Virtuelni/paralelni prostori
Javni urbani (otvoreni) prostori	Polujavni/poluprivatni prostori	Privatni prostori	Veštačko stvorene imitacije javnih prostora	Internet, pretraživači, društvene mreže, vidovi komunikacije, igrice, platforme, aplikacije. se Internet vreme se plaća, korišćenje zahteva određenu opremu, može se ograničiti upotreba, vidljivost, dostupnost.
Dostupni, bez ograničenja u korišćenju (ulice, trgovi, skverovi, parkovi).	Veza, razgraničenje, poseban režim korišćenja i forme upravljanja (predbašte, unutar gradskih blokova, javni i objekti u javnom korišćenju).	Intimni prostori u kojima se odvija život	Ograničenost u korišćenju, kontrolisanje ulaza/izlaza (npr. tržni centar).	
Tradicionalan način gradskog života i aktivnosti. Korišćenje (slobodnog) vremena na različite načine, interakcija sa drugima ili osamljenost.			Preuzimaju primat upotrošenom/provedenom vremenu, prostiru se i u realnom prostoru putem umrežavanja. Uslovljenost savremenim načinom života. Čine se bezbednim, ali je to suštinski pod znakom pitanja.	
Potreba da se ostvari bezbednost i komfor u korišćenju	Kontrolisana bezbednost, različitog stepena, sve do restriktivnog i isključivog modela.			

oslobođena stega i zadržki? Ako je realan stepen nebezbednosti produkt ljudske zajednice, a ne fizičke strukture grada koja samo može da pruži pogodnost za incidente, ako je u najvećoj meri je zastupljen strah od nepoznatog, stranog ili nepoželjnog elementa (Danilović Hristić & Stefanović, 2020), možemo da primetimo da virtuelan svet ima dvojak karakter, sa jedne strane u njemu pojedinac može da se oseća zaštićeno i sigurno, dok iz komfora svoga doma i dalje "uživa" u društvenom životu, ili barem u jednom njegovom delu i obliku, sa druge strane usamljen je, okružen nepoznatim licima u nestvarnom okruženju. Ako upotrebimo već navedenu definiciju "sociofugalnog" javnog prostora (El Fondo de la Vivienda, 1976). u kome su korisnici udaljeni ujedni od drugih i sakriveni, možemo da zamislimo i odnose u virtuelnom prostoru, gde smo čak i u grupi ustvari sami. Sa druge strane sajber prostor uspeva da zadovolji potrebe korisnika u tri nivoa aktivnosti, baš kako ih je i Gehl (2006) definisao raspravljajući o javnom prostoru grada: tu su neophodne aktivnosti (rad, učenje, snabdevanje), opcione (informisanje, zabava, igra) i posledične tj. socijalne (druženje, interakcija s adrugim korisnicima). U nastavku, u Tabeli 1. dati su uporedni prikazi vrsta prostora u kojima boravimo i provodimo vreme i veza između osnovnih ljudskih potreba i okruženja u vidu javnih prostora i virtuelnih prostora.

5. VAŽNOST BEZBEDNOG OKRUŽENJA I MOGUĆNOSTI NJEGOVOG USPOSTAVLJANJA

Praveći paralele između realnog gradskog okruženja i načina ponašanja u javnom urbanom prostoru sa novoformiranim virtuelnim okruženjem, možemo da primetimo brojne sličnosti i razlike, te da analiziramo brojne segmente. Isto tako, pitanje slobode u korišćenju realnog miljea i osećaj bezbednosti može se komparativno preneti i na kreirane sajber sredine, uspostavljanje ili brisanje svesne granice između javnog i privatnog tj. intimnog, ugrožavanja sigurnosti na različitim nivoima i mogućnosti uspostavljanja kontrole i nadzora. Sajber prostor nudi niz mogućnosti, skoro da nema ograničenja, ali je u isto vreme pogodno tlo za zloupotrebu, lažno prestavljanje i sakrivanje iza tuđeg ili izmišljenog profila. To je mesto na kome nema zadržke i može se reći šta god se poželi, čak i ako je uvredljivo po druge, na kome se manipuliše informacijama, gde su podaci o ličnosti i njenim preferencama često nedovoljno zaštićeni i lako dostupni, te se mogu zloupotrebili. Osnovna pravila ponašanja u virtuelnom, tj. online prostoru treba da budu nalik prihvaćenom obliku ponašanja u offline režimu: sve što je neprihvatljivo ili zabranjeno offline treba da bude zabranjeno i online, tj. kao i u slučaju offline slobode i online sloboda može biti omeđena jedino slobodom i pravima drugih ljudi.

Teorije sigurnosti prostora i načina njegovog korišćenja tradicionalno javni prostor grada opisuju kao "muški", a privatni prostor doma kao "ženski". Istina, u mnogim sredinama žene nisu još uvek "osvojile pravo" na javni prostor i njihovo prisustvo u njemu je retko i samo pod određenim okolnostima i pravilima. Rodno zasnovano nasilje je prepoznato u fizičkom prostoru grada i za prevenciju postoji definisan skup preporuka i mera. Na bazi pojedinih istraživanja dve od pet ispitanih žena doživele su uznemiravanje u nekom trenutku tokom života, što nije zanemarljiv podatak. Posebno kada se ima u vidu činjenica da se takav odnos preneo i u virtuelni svet.

U studiji "The Economist Intelligence Unit" iz 2020. godine navodi se da je 38 odsto žena u 51 zemlji imalo direktno iskustvo zastrašivanja na internetu. Taj broj se povećao na 45 odsto ako su žene iz generacije milenijalaca ili generacije Z (rođene posle 1982. godine). U istraživanju je učestvovalo više od 4.000 odraslih žena. Iz tog razloga 200 uticajnih žena

potpisalo je javno pismo u kome upozoravaju na široko rasprostranjen govor mržnje, "hejtovanje", zlostavljanje i uznemiravanje žena na platformama društvenih medija i da je to jedna od najvećih prepreka rodnoj ravnopravnosti. U pismu se navodi upravo poređenje koje i autori ovog teksta zastupaju: „Internet je gradski trg 21. veka. Tu se vodi debata, grade se zajednice, prodaju proizvodi i stvara reputacija. Ali obim internet zloupotrebe znači da su za previše žena ovi digitalni gradski trgovi nebezbedni. Ovo predstavlja pretnju napretku na polju rodne ravnopravnosti." Javno se pozivaju četiri najveće svetske društvene mreže Facebook, Googl, TikTok i Twitter da pooštre uslove internet bezbednosti na svojim platformama, kroz poboljšanje sistema za prijavljivanje zlostavljanja, preispitivanje moderacije sadržaja ili algoritamskih preferencija, kao i filtriranje onoga što korisnici vide i ko sa njima može da komunicira preko interneta (www.bbc.com/serbian/lat/svet-57692641). TikTok već ima „upit“ koji traži od ljudi da preispitaju uticaj reči pre objavljivanja komentara koji može sadržati neprimerene ili druge ključne reči, a Twitter ima funkcije da ograniči postove koje vidite. Facebook cenzuriše fotografije na kojima je neprimeren, uznemirujuć ili nasilan sadržaj, opominje i sankcioniše one koji ih postavljaju. Takođe postoji mogućnost prijave sadržaja koji vređa osećanja i stavove, uz privremenu ili stalnu suzpenziju naloga kao sankciju. Takođe, svako ima pravo da bude ukoliko to želi "zaboravljen", da se odjavi sa društvenih mreža i da ga je nemoguće pronaći ili kontaktirati ovim putem.

Iako i žene i muškarci mogu biti izloženi digitalnom nasilju, podaci o ovoj pojavi ukazuju na to da su žene i devojčice, za razliku od muškaraca, najčešće žrtve nasilja na internetu i da one trpe najdrastičnije vidove nasilja i najviše su pogođene posledicama. I eto još jedne sličnosti sa realnim javnim prostorima. Na udaru posebno žene koje izražavaju svoje stavove u javnosti na internetu – predstavnice akademske zajednice, političarke, žene na visokim funkcijama – kao i aktivistkinje organizacija koje se zalažu za rodnu ravnopravnost i prava žena. Niz državnih institucija, nevladinih organizacija i pojedinaca širom sveta sagledavaju ovaj problem i na njihovu inicijativu se donosi niz agendi, pravilnika ali i manje formalnih inicijativa za obrazovanje i podršku žrtvama digitalnog nasilja. European Women's Lobby (2017) je sproveo istraživanje o online nasilju prema ženama, u okviru projekta #HerNetHerRights (i online konferencije, kao dela projekta #SayNoToOnlineViolence against women and girls in Europe!), prema kome je 9 miliona žena u EU iskusilo neki vid online uznemiravanja, obično seksističkog, i to 73% je primilo neki neprimeren poziv ili poruku od nepoznatih lica. Cilj je bila analiza aktuelnog stanja u oblasti online nasilja prema ženama i devojčicama i razmatranje rešenja i preporuka za kreiranje bezbednijeg online prostora. U okviru izdatog uputstva kao rezultata rada, definisano je dvanaest tipova nasilnika na internetu, sa opisom taktika koje koriste i navođenjem prostora na internetu gde ih korisnici mogu sresti (Ileš, 2018).

Generalno, nasilje na internetu može se podeliti u dve grupe (Kuzmanović, et al. 2016): 1) verbalno nasilje – koje uključuje seksizam i govor mržnje, ucene, pretnje smrću, silovanjem, mučenjem; 2) nasilje korišćenjem vizuelnih sredstava – koje podrazumeva fotografisanje i postavljanje fotografija bez saglasnosti, pretnje grafičkim sredstvima i osvetu objavljivanjem pornografskog sadržaja.

Digitalno rodno zasnovano nasilje može biti štetno kao i fizičko nasilje nad ženama. Posledice su slične kao i u slučajevima uznemiravanja ili proganjanja i mogu uključiti poremećaje prouzrokovane stresom, traumom, anksioznost, poremećaje sna, depresiju i fizički bol. Posledice digitalnog nasilja mogu se „preliti“ i u „stvarni život“ i mogu podrazumevati: 1) strah za sopstvenu bezbednost u slučaju organizovanog uznemiravanja; 2) izolaciju kao posledicu praćenja žena u kući i na poslu putem aplikacija i uređaja i 3) nepostojanje bez-

bednog prostora za žrtvu zbog brzine nekontrolisanog širenja ličnih podataka i nedostatka zaštite i zbog slučajeva prenošenja nasilja i zlostavljanja uživo.

Prenos uznemiravanja iz realnog u virtuelan svet i obrnuto je vrlo čest i nimalo slučajan. Konflikte inicirani u offline sistemu se nastavljaju se online, čak dobijaju žestinu u napadu, jer se napadači osećaju hrabriji kada nema ličnog kontakta. Tada čak pojedinačni napad može da postane pravi linč mase, koja se priključuje. Sa druge strane internet je odličan mamac za žrtve, koje se lažno zavode i dezinformišu, da bi se inicirao kontakt u stvarnosti, koji može da bude kobna zamka. Time urbani javni prostori, ukoliko su pogodni za zloupotrebu, postaju poligoni za realizaciju zamišljene agresije (Tabela 2).

TABELA 2 _ U poređni prikaz vrsta napada u realnim javnim prostorima i u virtuelnim prostorima, sa mogućom korelacijom (izvor: Autori)

Vrsta krivičnih dela u realnim javnim (urbanim) prostorima		Vrsta krivičnih dela u virtuelnim digitalnim prostorima	Moguća korelacija i posledica
Verbani napadi	Dobacivanje, provociranje, psovanje, vređanje, pretnje. U masi (gužvi) ili na usamljenim mestima, zavisno od situacije, žrtve su rodno ili rasno "obeležene".	Provociranje, psovanje, lascivni komentari, vređanje, pretnje, širenje priča (tračarenje), etiketiranje. Dešava se na društvenim mrežama, putem poruka.	Nezavisno ili paralelno, započeti bilo gde, eskalirati u virtuelnom svetu, ili se preneti u stvarni svet sa posledicama. Izazivaju nelagodu i strah od okoline i okruženja, smanjenje mobilnosti i sl.
Delikti imovinskog karaktera	Džeparenje, pljačka. U masi (gužvi) ili na usamljenim mestima, zavisno od situacije i neopreznosti žrtve.	Razne vrste prevara, tzv. "fishing", lažno predstavljanje, krađa ličnih podataka i sl. Dešava se na društvenim mrežama, putem poruka, hakovanjem.	Motiv je isti, da se ostvari materijalna korist. Žrtve karakteriše nepažnja ili naivnost.
Krvni delikti izvršeni primjenom sile i nasilja	Seksualno inspirisani napadi. Na skrivenim, nepreglednim, usamljenim, mračnim, zapuštenim i loše održanim mestima.	Vređanje, objavljivanje neprikladnih slika i sl. Lažno predstavljanje i namamljivanje žrtava (pedofilija, trafficking). Na društvenim mrežama, forumima, platformama za upoznavanje, putem poruka.	Nezavisno ili paralelno, eskalirati u virtuelnom svetu, ili se realizovati u stvarnom svetu sa ozbiljnijim posledicama. Žrtve seksualnih napada su dominantno rodno ili generacijski obeležene. Konstatni ili masovni napadi u virtuelnom svetu mogu imati za posledicu različite psihičke poremećaje, strah od izlaska iz kuće, gubitak samopouzdanja i suicid kao finalni čin.
	Fizički napad, ugrožavanje integriteta ili života. U javnim prostorima, često kao posledica konflikta koji je "prenet" iz privatnog miljea ili krimogenog okruženja.	Hejtovanje, uvrede, pretnje i sl. Dešava se na društvenim mrežama, putem poruka. U stvari se "poklapa" sa verbalnim napadima jer u virtuelnom svetu ne može doći do direktnog fizičkog konflikta.	

6. MOGUĆI VIDOVI ZAŠTITE I PODRŠKE

Analizirajući uobičajene i svakodnevne aktivnosti u virtuelnom svetu, može se primetiti njegova višeslojnost, niz različitih upotreba i ogroman potencijal. Odlikuje ga masovnost, promenljivost i prilagodljivost, ali sa druge strane nisu još uvek istražene sve mogućnosti, kao ni posledice prekomerne upotrebe. Stvaranje zavisnosti kod korisnika, gubitak pojma o prostoru i vremenu, otuđenost i zatupljenost su samo neki od negativnih "simptoma" dugotrajnog i prekomernog boravka u imaginarnom svetu. Ovo je možda i najočigledniji i najrasprostranjeniji vid nesigurnosti, jer ugrožava tradicionalne vrednosti i načine života, komunikacije i interakcije sa drugim jedinkama, stvara iluziju pripadnosti društvenom krugu koji realno ne postoji. Drugi aspekt nebezbednosti je takođe prikriven i podsvestan, jer naše korišćenje interneta istovremeno je komercijalizovano i zloupotrebjeno, nesvesno mi odajemo svoje podatke, želje i potrebe, a zatim bivamo izloženi agresivnoj kampanji i propagandi čiji je cilj da nas uvuče u potrošački svet u kome se za sticanje profita ne biraju sredstva, podsvesno nam sugerišući i neprestano nudeći baš ono što nam treba. Kao i u realnom svetu, iako postoje pravila bon-tona, zna se šta je dobro, a šta loše u smislu društvenih normi i za prekršaje i krivična dela se odgovara, uvek postoje pojedinci koji to ignorišu i koji predstavljaju nelagodu ili opasnost po druge, ne treba imati iluziju da će u virtuelnom svetu biti drugačije.

Pitanje bezbednosti i ugroženosti pojedinih kategorija stanovnika vrlo uporedivo za javne gradske i digitalne prostore, tj. da se problem ustaljenog šablona ponašanja preneo iz realnog u virtuelni svet, pa čak i da je dobio na silini i masovnosti. Javni gradski prostori (iako se formalno finansiraju iz javnih prihoda, tj. budžetskih sredstava) su besplatni za korišćenje i nesključivi. Za razliku od njih digitalni svet ima svoju cenu, iako se čini lako dostupnim i javnim, internet veza se plaća, za njegovo korišćenje neohodna je odgovarajuća oprema, a postoji i isključivost u smislu da nije baš sve svima dostupno i da se lako može ograničiti upotreba. Rad ukazuje na sličnosti između dva paralelna prostora u kojima se odvijaju savremeni životi, kao i na "dodirne tačke" u kojima može doći do susreta, transfera i eskalacije problema. Logično je da će i mere za veću bezbednost biti "slične", pre svega preventivne, zatim sa ciljem da saniraju i poprave stanje, a posebno usmerene ka osetljivim grupama stanovništva. U tom smislu, svako pristupanju internetu i nizu "prostora" i "mesta susreta" koje on nudi treba da podrazumeva: 1) zaštitu podataka; 2) proveru identiteta bez ugrožavanja privatnosti; 3) jasno isticanje pravila korišćenja i komunikacije; 4) dijapazon mera za sankcionisanje nepoštovanja ustanovljenih pravila i kodeksa; 5) transparentnost i 6) mogućnost izbora i selekcije.

Među predloženim merama za pomoć i podršku kada već do nasilja dođe, nalaze se: 1) jačanje svesti i jasna poruka da žrtva nije odgovorna za pretrpljeno nasilje; 2) pružanje žrtvi podrške kroz aktivno slušanje, upućivanje na moguće izvore dodatnih informacija i na osobe od poverenja u njenom okruženju, podsticanje formiranja grupe ljudi koji će moći da pružaju emotivnu podršku žrtvi; 3) izbegavanje sugerisanja da se žrtva „isključiti“ sa interneta jer se time nasilje ne zaustavlja, a žrtva se može dodatno izolovati; 4) korišćenje mogućnost blokiranja onih koji upućuju nasilničke poruke; 5) prikupljanje dokaza putem slikanja ekrana (engl. screenshot) i čuvanja poruka i 6) prijavljivanje nadležnim organima i/ili specijalizovanim nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom prava na internetu.

Zahvalnica

Rad je deo istraživanja za koje su sredstva obezbeđena od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, evidencioni broj: 451-03-68/2022-14/200006.

Spisak referenci

- Danilović Hristić, N., Stefanović N. (2013). The Role of Public Insight in Urban Planning Process: Increasing Efficiency and Effectiveness. *Spatium International Review*, 30, pp. 33-39, ISSN 14 50-569X.
- Dragičević Šešić, M., Šentevska, I. (ur.) (2006). *Urbani spektakl Clio*, Beograd.
- El Fondo de la Vivienda del Instituto de Seguridad y Servicios Sociales de los Trabajadores del Estado (1976). *The Social Module of Housing*; México, pp. 41, 42.
- European Women's Lobby (2017). #HerNetHerRights, Resource Pack on ending online violence against women & girls in Europe,
- https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherrights_resource_pack_2017
- Gehl, J. (2006). *Life Between Buildings, Using Public Space*; The Danish Architectural Press.
- Gibson, W. (1987). *Burning Chrome*, Ace Books.
- Graovac, A., Danilović Hristić, N., Stefanović N. (2017). Technical and Logical Methods for Improving the Process of Urban Planning in Serbia, *SPATIUM International Review*, No 38, pp. 27-34 .
- Hristov, M., Danilović Hristić, N., Stefanović, N. (2021). Impact of Overtourism on Urban Life. *Spatium* 45, pp. 59-66, UDC 711.5:338.48 <https://doi.org/10.2298/SPAT2145059H>
- <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-57692641>
- Ileš, M. (2018). Digitalno nasilje protiv žena i devojčica. U : Ignjatović, T., Ileš, M. (2018) *Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici* (Zbirka stručnih tekstova). Autonomni ženski centar, Beograd. str. 28-34. ISBN : 978-86-87505-25-4
- Kostof, S. (1999). *The City Assembled, The Elements of Urban Form Through History*. Thames & Hudson, London.
- Kostof, S. (2001). *The City Shaped, Urban Patterns and Meanings Through History*. Thames & Hudson, London.
- Kuzmanović, D., Lajović, B., Grujić, S., Medenica, G. (2016). Digitalno nasilje – prevencija i reaganje, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Pedagoško društvo Srbije, Beograd. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf>
- Maguire M., Morgan R. & Reiner R. (eds.) (2007). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press.
- Sennett, R. (1994). *Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization*. W.W. Norton & Company
- Stephen, G. Marvin, S. (1996). *Telecommunication and the City: Electronic Spaces, Urban Places*. London: Routledge.
- Šuvaković, M. (2011). *Pojmovnik teorije umetnosti*, Orion art, Beograd.
- Zukin, S. (2004). *The Cultures of Cities*. Blackwell Publishers.

**CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

711.4(082)
711.4:351.861(082)

NAUČNA konferencija Urbana bezbednost i urbani
razvoj (2 ; 2022 ; Beograd)

Zbornik radova [Elektronski izvor] / Druga naučna
konferencija "Urbana bezbednost i urbani razvoj"
[Beograd, 2022] ; [urednici Svetlana Stanarević,
Aleksandra Đukić]. - Beograd : Univerzitet, Fakultet
bezbednosti, 2022 (Beograd : Fakultet bezbednosti).
- 1 elektronski optički disk (DVD) ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovnog
ekrana. - Na nasl. str.; Univerzitet u Beogradu Fakultet
bezbednosti, Arhitektonski fakultet. - Tiraž 50. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-80144-55-9

- a) Градови – Урбани развој – Зборници
- б) Урбани развој – Безбедносни аспект – Зборници
- в) Безбедносни сектор – Зборници

COBISS.SR-ID 84108553
